

τοῦ γράφει : «εἶπερ τινά μοι τῶν φοιτητῶν καὶ σὲ ὅτι μάλιστα πεφί-
ληκα καὶ φιλῶ»¹³.

Ἐκ τῶν ἔργασιων τοῦ Μιχαὴλ Λυγίζου ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἀνωτέρω σημειωθείσα «ἐξήγησις εἰς τὸν Θουκυδίδην», ἡ σωζομένη εἰς τὸν κώδικα 231 τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Trinity College εἰς Dublin τῆς Ἰρλανδίας¹⁴. Πρόκειται περὶ συνεχοῦς ὑπομνήματος εἰς τὰ 81 πρῶτα κεφάλαια τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ Θουκυδίδου, παρέχοντος τὸ κείμενον, μεθ' ἑρμηνειῶν λέξεων ἢ γραμματικῶν δυσκολιῶν καὶ ἀναπτύξεως τῶν νοημάτων. Ἡ ἐργασία εἶναι ἀντίστοιχος πρὸς τὰς σημερινὰς «ἐρμηνευτικὰς ἐκδόσεις», ἀποτελεῖ δὲ καὶ ὡς ἰδέα καὶ ὡς ἐπίτευγμα λαμπρὰν ἐπιτυχίαν, χαρακτηριστικὴν τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν ἐν τῇ νήσῳ. Καθ' ὅσον γνωρίζω εἶναι ἡ πρώτη ἐρμηνευτικὴ προσπάθεια τῶν νεωτέρων χρόνων ἐπὶ τοῦ Θουκυδίδου, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δὲ λόγῳ τοῦ λεξιλογίου, τῶν ἐρμηνειῶν καὶ τοῦ παρεχομένου κειμένου ἀποτελεῖ ἀξιόλογον ὕλην μελέτης εἰς εἰδικὸν ἐπὶ τῆς κλασσικῆς φιλολογίας περιοδικόν. Ἄνευ ἄλλωστε τῆς γνώσεως ἐργασιῶν ὅπως ἡ ὡς ἄνω τοῦ Λυγίζου δὲν εἶναι εὐκόλον οὔτε ὁ κρητικὸς πολιτισμὸς νὰ κατανοηθῆ οὔτε καὶ ἡ συμβολὴ τῶν ἐκ Κρήτης φιλολόγων εἰς τὰς ἀνθρωπιστικὰς σπουδὰς τῆς Δύσεως κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν.

8.

Ο ΚΩΔΙΚΟΓΡΑΦΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΛΟΣΥΝΑΣ

Μεταξὺ τῶν Κρητῶν οἱ ὅποιοι εὗρισκοντο ἐν Ἰσπανίᾳ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος ὑπῆρχον καὶ τινες κωδικογράφοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν διαφόρων ἰσπανῶν ἀρχόντων, ἰδίᾳ δὲ ἀνωτέρων κληρικῶν. Τῶν κωδικογράφων αὐτῶν ἐπιφανέστερος ἦτο ὁ Νικόλαος Τουρριανὸς ὁ Κρήτης, γνωστὸς καὶ ὡς Ντελατόρος ὁ Κρήτης ἢ Nicolaos de la Torre, ὑπηρετῶν ὡς «βασιλικὸς ἀντιγραφεὺς» (*escriptor de la real libreria*) εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς μονῆς «De San Lorenzo el Real» εἰς τὸ Ἐσκοριάλ, ἀπὸ τοῦ 1573 μέχρι καὶ πέραν τοῦ 1590. Τὰ κατ' αὐτὸν ἐξητάσθησαν ἤδη διεξοδικῶς ὑπὸ τοῦ Charles Graux¹, ὥστε νὰ μὴ

¹³) Noiret, ἐνθ' ἀν. 121.

¹⁴) Ἐπιθυμῶ νὰ ἐκφράσω καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὰς εὐχαριστίας μου εἰς τὸν διευθυντὴν τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Trinity College, Dublin, κ. A Parke, θέσαντα εὐγενῶς εἰς τὴν διάθεσίν μου φωτοτυπίαν τοῦ κώδικος.

¹) Graux Charles, Essai sur les origines des fonds grecs de l'Escorial, Paris 1880, XVI κ.έ.

χρειάζεται να γίνη ιδιαίτερος λόγος ἐνταῦθα, ἐφ' ὅσον μάλιστα οὐδὲν νεώτερον στοιχεῖον εἶναι δυνατὸν νὰ προστεθῆ ἔξ ὅσων τοῦλάχιστον ἀφοροῦν εἰς τὰ πρὸ τῆς ἐμφανίσεώς του ὡς κωδικογράφου, τὸ 1562. Τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς ζωῆς του, ἢ ἰδιαιτέρα του πατρὶς ἐν Κρήτῃ, τὰ τῆς ἀναχωρήσεώς του ἐκ τῆς νήσου κλπ. εἶναι τελείως ἄγνωστα. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων, ἀρκεῖ νὰ ὑπομνησθῆ ὅτι ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Escorial ὀφείλει εἰς μὲν τὰς παλαιογραφικὰς του ἱκανότητας μερικοὺς ἐκ τῶν καλυτέρων κωδίκων της, εἰς δὲ τὸ ὄργανωτικὸν του πνεῦμα τὴν πρῶτην συστηματικὴν ταξινομήσιν τῶν ἑλληνικῶν κωδίκων εἰς τὸ τμῆμα χειρογράφων της.

Σημαντικὴν εἰς ὄγκον ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς ποιότητα ἐργασίαν κωδικογραφικὴν ἔκαμε καὶ ὁ ὀλιγώτερον γνωστὸς Ἄντωνιος Καλοσυνᾶς ὁ Κρήσις, «φυσικὸς ἰατρός» τὸ ἐπάγγελμα. Εἰς Vogel-Gardthausen ἀναφέρονται μόνον ὡς γραφέντες ἐν μέρει ἢ καθ' ὅλοκληρίαν ὑπ' αὐτοῦ 41 κώδικες διαφόρου περιεχομένου καὶ ἐκτάσεως, ἐν οἷς καὶ ἡ «Βιβλιοθήκη τοῦ Φωτίου»². Αἱ ἐργασίαι αὗται ἐγίνοντο τῇ παραγγελίᾳ διακεκριμένων Ἰσπανῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ ἐπίσκοπος τῆς Segovia Martin de Ayala, ὁ ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Толéδο Garcia de Loyasa καὶ οἱ ἀδελφοὶ Covarrubias, ἔξ ὧν ὁ Diego ἦτο πρόεδρος τοῦ βασιλικοῦ συμβουλίου Καστίλλιας, ὁ δὲ Antonio κατὰ καιροὺς διοικητὴς τῆς Valladolid καὶ σχολάρχης εἰς Толéδο (*maestrescuola de Toledo*).

Τοῦ Κρητὸς αὐτοῦ κωδικογράφου ἐσώζετο μέχρι τοῦ 1671 εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Ἑσκοριάλ «Λόγος καὶ ἐγκώμιον πρὸς τὸν λαμπρότατον καρδηνάλιον υἱὸν τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανουῦ»³ ἀπὸ τὸν ἴδιον ἔχει γραφῆ καὶ ὁ σύντομος βίος τῶν ἀδελφῶν Νικολάου καὶ Δημητρίου Χαλκοκονδυλῶν τῶν Ἀθηναίων⁴, ἀποσπάσματα δὲ ἀπὸ δύο ἀφιερωτικὰς ἐπιστολὰς («*dedicatoria*») προτασσομένας εἰς ἀντιγραφέντας ὑπ' αὐτοῦ κώδικας καὶ ἀφιερουμένας εἰς τὸν Diego de Co-

²) Vogel-Gardthausen, Griechische Sshreiber des Mittelalters und der Renaissance, Leipzig 1909, 37-38.

³) Graux, ἐνθ' ἀν. 343.

⁴) Περιγραφή τοῦ κώδικος: Hardt I., Catalogus codicum manuscriptorum bibliothecae regiae Bavaricae, II, München 1806, 164κ.έ. Ἐκδοσις τοῦ κειμένου: H o p f Ch., Chroniques grecoromanes, Berlin 1873. XXX καὶ 243-245. Βλ. καὶ D a r k ὀ E., Laonici Chalcocandylae historiarum demonstrationes I, 1922, XXII κ.έξ. Καμπούρογλου Δ. Γ., Οἱ Χαλκοκονδύλαι, Ἀθῆναι 1926, 113. Τὸ βιογραφικὸν αὐτὸ σημεῖωμα ἀποτελεῖ ἐπιτομὴν ὑπὸ τοῦ Κολοσυνᾶ βιογραφίας τῶν Χαλκοκονδυλῶν γραφείσης ὑπὸ Ἰωάννου Κυζίκου.

ναγγυβίας και εἰς τὸν ἀδελφόν του Antonio ἐδημοσίευσεν ἤδη ὁ Graux⁵. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν ἡ ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Diego ἔχει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον διότι ἐξ αὐτῆς πληροφορούμεθα ὅτι ὁ Καλοσυνᾶς εὕρισκετο ἀρχικῶς εἰς τὸ Trento τῆς Ἰταλίας, ἐκεῖθεν δὲ μετέβη εἰς Ἰσπανίαν, προφανῶς τῇ προτροπῇ ἀφ' ἐνὸς μὲν τῶν δύο ἀδελφῶν Conagubias, οἱ ὅποιοι συμμετεῖχον τότε εἰς τὸ συνέδριον τῶν καθολικῶν ἐκκλησιῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ ἐπίσης εὕρισκομένου τότε ἐκεῖ καὶ συνοδεύοντος τοῦς Conagubias συμπατριώτου του Νικολάου τοῦ Τουρριανοῦ. Τὸ συνέδριον ἄλλως αὐτὸ συνετέλεσε καὶ εἰς τὸν πλουτισμὸν τῶν ἰσπανικῶν βιβλιοθηκῶν καὶ δι' ἄλλων κωδίκων γραφέντων ὑπὸ Κρητῶν εἴτε εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ Trento κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ συνεδρίου, ὅπως τοῦ 164, 8 τῆς Biblioteca Nacional τῆς Μαδρίτης, γραφέντος τὸ 1560 «ἐν Τρέντω» ὑπὸ «Μιχαὴλ Μαυροκεφαλίου τοῦ Κρητός»⁶ εἴτε εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἰταλίας παλαιότερον⁷.

Ὁ Ἀντώνιος Καλοσυνᾶς ἐμφανίζεται διὰ πρώτην φορὰν τὸ 1562 ὡς βοηθὸς τοῦ εὕρισκομένου τότε εἰς Μαδρίτην περιφήμου ἐξ Ἐπιδαύρου κωδικογράφου Ἀνδρέου Λαρμαρίου⁸ ἀπὸ τοῦ 1567 καὶ πέραν μέχρι τοῦ 1598⁹ ὑπογράφει τοὺς κώδικάς του ἐν Τολέδῳ, παραμένων προφανῶς καθ' ὅλον τὸ διάστημα αὐτὸ ἐκεῖ, ἔνθα ἀπὸ τοῦ 1577 καὶ κατόπιν ἔχει συμπολίτην τὸν Θεοτοκόπουλον. Ἡ ἐργασία του συνίσταται εἰς τὴν ἀντιγραφὴν κωδίκων ἐπὶ τῇ βάσει προτύπων εὕρισκομένων εἰς ἰδιωτικὰς βιβλιοθήκας καὶ εἰς τὸ Ἐσκοριάλ συνή-

⁵) G r a u x, ἐνθ' ἀν. 323 (ἐκ τοῦ cod. Escorial, R, I, 11) καὶ 325 (R, III, 17).

⁶) M a r t i n A., Notices sommaires des manuscrits grecs d'Espagne et de Portugal. «Nouvelles archives des missions scientifiques et littéraires» II, 1892, 45.

⁷) Παραθέτω μερικὰ ὀνόματα Κρητῶν κωδικογράφων, κώδικες τῶν ὁποίων εὕρισκονται εἰς τὸ Ἐσκοριάλ : Γεώργιος Γρηγορόπουλος ὁ θύτης, Ἰωάννης πρεσβύτερος Ρῶσος ὁ Κρής, Νικόλαος Βεργίκιος, Βενέδικτος Ἐπισκοπόπουλος ὁ Κρής, Μιχαὴλ Ἀποστόλης, Μιχαὴλ ἐκ Κυδωνίας, ἅπαντες 15. καὶ 16. αἰ. Πλὴν δὲ τοῦ Τουρριανοῦ καὶ Καλοσυνᾶ καὶ ἄλλος Κρής κωδικογράφος εἰργάσθη εἰς Ἰσπανίαν. Πρβλ. κώδικα τοῦ Ἐσκοριάλ X, II, 7 : «Ἐτελειώθη σύν Θεῷ ἡ ἐνταῦθα σύνοδος διὰ προστάξεως τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ θεοφιλοστάτου ἀρχιεπισκόπου Ταρρακονίας Ἀντωνίου Ἀὐγουστίνου, χειρὸς δὲ Σοφριανοῦ Μελισσινοῦ Κρητός», τὸ 1585. Πρβλ. τὸν πίνακα περιεχομένων εἰς M i l l e r E., Catalogue des manuscrits grecs de la bibliothèque de l'Escorial, Paris 1868.

⁸) V o g e l - G a r d t h a u s e n, ἐνθ' ἀν. 17-27.

⁹) Ἡ χρονολογία εἰς κώδικα 59 (R, III, 25) τοῦ Ἐσκοριάλ. Πρβλ. R e - v i l l a, κατωτέρω, 202.

θως δὲ ἐπὶ παραγγελία. Ἐνίοτε ἐκτελεῖ καὶ μεταφράσεις τῶν ἀντιγραφομένων κειμένων, ὅπως π.χ. τοῦ «Ἑλληνικοῦ εὐχολογίου» εἰς τὸ Ἐσκοριάλ 57 (R III 23)¹⁰.

Πρὸς καλυτέραν γνωριμίαν μὲ τὸν Ἀντώνιον Καλοσυνᾶν ἐκδίδω κατωτέρω ἀπὸ κώδικας τῆς Biblioteca Nacional τῆς Μαδρίτης ἄλλα δύο *dedicatoria*, ἐπιστολὰς προτασσομένας εἰς δύο κώδικάς του καὶ ἀπευθυνομένας τῆς μὲν πρώτης πρὸς τὸν Garcia de Loyasa, ὅτε οὗτος ἦτο ἀκόμη ἀρχιδιάκονος εἰς τὸ Τολέδο, τῆς δὲ δευτέρας πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας Φίλιππον τὸν Β'¹¹.

Matritensis gr. 4671 f. 1.

Τῷ λαμπρῷ ἀρχιδιάκονῳ καὶ Κανονικῷ Γαρζία Λοάϊσα Ἀντώνιος ὁ Καλοσυνᾶς ἱατρός φυσικὸς εὖ πράττειν.

Πράγματα μεγάλα τῇ Ἑλλάδι τῇ πᾶλλαι εὐδαιμονοῦσα ἢ ἐπίτροπος ἐκείνη τοῦ Τούρκου κατάσκαψις παρασχών, ἀρχιδιάκονε λαμπρέ, πολλοὺς μὲν πόνους καὶ βασάνους ἐπιφέρουσα καὶ τοῖς βιβλίοις τοῖς ἐκεῖ οὖσιν ἐπιζήμιον παρασχομένη, ἔτι δὲ καὶ πάση τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ δασὺ σκότος φέρουσαν, ἀφάνισιν πολλὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ὄνόματος προσειρίψατο, πολλὰ μὲν χρήματα κατηνάλωσε, πολλοὺς μὲν ναοὺς κατέσκαψεν, ἀσεβάσιμον χρῆμα, πολλὰ σώματα ἁγίων ἀσεβῶν ἀπεχρήσατο πέρας τοῦ δέοντος τῆς τιμῆς αὐτῶν καὶ μὲν δὴ τούτων μάρτυρα ἀνακαλεῖσθαι τὴν αὐτοαλήθειαν οὐκ ἂν ὀκνοίην ἐγὼ τὴν τῶν εὖ φιλοφρονούντων προαίρεσιν κατ' εὐθύνουσα καὶ καρδιῶν τῶν ἡμετέρων ἔφορον καίτοι οὐκ ἀδεῶς οὐδ' ὡς ἔτυχε διόμνυσθαι εἰσθῶς οὐδὲ νῦν ὡς οἶμαι πιστώσασθαι τὸν νοῦν ὑμῶν ἐδεόμην εἰς τοῦτο πᾶσιν τῶν φανερῶν καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα οὕτως εἶσί. Χάριτας μὲν τῷ θεῷ τῇ εὐμενείᾳ τὰ πάντα διοικουμένῳ | οἶδαμεν καὶ ὁμολογοῦ-

¹⁰) R e v i l l a A. P., Catálogo de los códices griegos de la biblioteca de el Escorial, Madrid 1936, 199. Ἡ μετάφρασις εἶναι εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Ἐπιπλέον τοῦ ἀνεκδότου αὐτοῦ κειμένου σημειῶ δύο ἄλλα ἐπίσης ἀνεκδοτα τοῦ Καλοσυνᾶ: Εἰσαγωγή περὶ τῆς ἀξίας τῶν διαφόρων τροφῶν, ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ εἰς τὸν κώδικα τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης τῆς Μαδρίτης 4818 (ἄλλοτε 0.95 καὶ Iriarte 101) καὶ «*dedicatoria*» εἰς τὸν κώδικα τοῦ Escorial X, IV, 23.

¹¹) Τὰ κείμενα ἐκδίδονται τῇ εὐγενεῖ ἀδείᾳ τῆς διευθύνσεως τμήματος χειρογράφων τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μαδρίτης. Περιγραφή τῶν κωδίκων ἐξ ὧν τὰ ἐνταῦθα δημοσιευόμενα *dedicatoria*: M i l l e r M., Catalogue des manuscrits de la bibliothèque royale de Madrid (Supplement au Catalogue d'Iriarte) εἰς «Notices et extraits des manuscrits» 31, 1886, σελ. 61 καὶ 109. Ὁ εἰς κῶδιξ, 4671 (ἄλλοτε 0. 8), ἔχει γραφῇ τὸ 1584 ὁ ἄλλος, 4849 (ἄλλοτε 0.98), εἶναι ἄνευ χρονολογίας.

μεν, ὅς οὐχ εἰς παντελῆ ἀφάνησιν τὰ τῶν ἁγίων παλαιότατα βιβλία εἰσήγαγεν, ἀλλὰ πολλὰ μὲν τοῦ Χρυσόστομου, πολλὰ τοῦ Βασιλείου, Γρηγορίου καὶ Ἀθανασίου, Κυρίλλου τε καὶ τῶν ἐξῆς ἁγίων θεία προνοία ἀνεσώσατο ἵνα σκεψώμεθα τὰ ἦθη αὐτῶν καὶ τὰς πράξεις αὐτῶν μιμοῦντες ἐν καλαῖς ἀρεταῖς εὐδοκιμήσομεν. Ἔστι δὲ παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ τρία σεσημειωμένα φύσις, λόγος καὶ ἔθος, καλεῖ δὲ λόγον τὴν μάθησιν, ἐπεὶ ὁ θεὸς δέδωκε τούτοις δύο εὐπρεπῆ κοσμήματα ἐνευδοκιμεῖν εἰς τὸ λέγειν, τὸ περιττὸν δηλονότι ἐν λέξει καὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν ὀνομάτων πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ ταῦτα τοῖς προκρίτοις αὐτοῦ μόνοις εἴωθεν δοῦναι. Ἔθος δὲ τὴν ἄσκησιν καλεῖ, ἐπεὶ αὐτοὶ οἷα γενόμενοι ἄξιοι ἐγκρατεύεσθαι, οὐχ ὑγίας ἕνεκα, ἀλλ' ἀρετῆς καὶ προαιρέσεως, βρῶν ἢ ἄσκησις αὐτῶν ψυχικῶν ἀγαθῶν· ταῦτα μὲν εἰσὶ ἀρχαὶ καὶ τέλη τῆς μαθήσεως, φιλεῖ μὲν ἀγαπᾶ ἢ μάθησις τὴν φιλόφρονα φύσιν καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ δεδομένην χάριν· ἢ μὲν γὰρ φύσις ἄνευ μαθήσεως τυφλή, ἢ δὲ μάθησις δίχα φύσεως ἀγαθῆς καὶ χάριτος ἑλλιπές, ἢ δὲ ἄσκησις χωρὶς ἀμφοῖν ἀτελές, ὥσπερ δὲ εἰς τὸ γεωργεῖν πρῶτον μὲν δεῖ ἀγαθὴν ὑπάρξαι τὴν γῆν, εἶτα φυτουργὸν ἐπισιτήμονα, εἶτα δὲ τὰ σπέρματα σπουδαῖα, τὸν αὐτὸν τρόπον γῆ μὲν ἔοικεν ἢ φύσις τῶν ἁγίων, γεωργῶ οἱ παιδεύοντες αὐτοὺς ἄγιοι, σπέρματι δὲ αἱ τῶν λόγων ὑποθήκαι καὶ τὰ θεῖα | παραγγέλματα, αὐτοὶ μὲν θειότεροι καὶ λαμπρότεροι τῇ φύσει καὶ πρὸς τὰ θεῖα μεγαλόφρονες τυχάνοντες, τῇ γε προαιρέσει πάντως τὸ σεμνὸν καὶ θαυμαστὸν διώκοντες ἐν τῷ λογικῷ καὶ ἠθικῷ καὶ πρακτικῷ τρόπῳ ἐθεώρουν οἰόμενον εὐγένειαν καλὸν μὲν ἀλλὰ προγονικὸν ἀγαθόν, δόξαν γὰρ μὴν σεμνὸν ἀλλ' ἀβέβαιον, κάλλος καὶ ὀλιγοχρόνιος, ὑγίαν δὲ τίμιον ἀλλ' εὐμετάστατον, ἰσχύς δὲ ζηλωτὸς μὲν ἀλλὰ νόσφ' εὐάλωτος, παιδία δὲ τῶν ἐν ἡμῖν μόνον ἐστὶ ἀθάνατον καὶ θεῖον καὶ πάντων ἐπικυριώτατον. Οὗτοι τοιγαροῦν οἱ ἄγιοι ἐπαληθεύειν τοῦ ὀνόματος τῆς εὐλαβείας οὐκοῦν λογίζεσθαι μέντοι ἡμῖν προσήκει φροντίζειν τῶν θείων τούτων τῶνδε καὶ σωτηριοδῶν βιβλίων παλαιωτάτων ὄντων· τοῦτο γὰρ ἂν πρὸς ἀνδρῶν εἶναι εὐλαβῶν καὶ φιλοθέων ἄκρως τὰ μὲν αἰώνια ἐρευνᾶν, τὰς δὲ προσκαιροὺς ἀργυρολογίας ἀποστρέφειν, ὥστε τὸν νοῦν πρὸς τὰς τοῦ λόγου διδασκαλίας τε καὶ νοήσεις προσέχοντες πολλὰ λόγου ἄξια κατασκευάσωμεν· οἶδα μὲν γὰρ ἀκριβῶς οἷαν ὠφέλειαν τοῖς βροτοῖς τὰ αἰώνια δίδωσι καὶ οἷαν ἀπώλειαν τὰ πρόσκαιρα προξενεῖται.

Ἔρρωσο ἐν Τολέτῳ πόλει
ἐνάτη καὶ δεκάτη τοῦ Ἰουνίου
μηνὸς ἐν ἑκατομβαιῶνα
φασὶ εἶναι, ἔτη ἀπὸ τῆς θεο-
γονίας ο ὁ πρὸς τοὺς α φ.

Matritensis gr. 4849 f. 1.

Τῷ μέγα δυναμένῳ ἄρχοντι Φιλίππῳ τῆς Ἰσπανίας ἀπάσης Ἀντωνίος ὁ Καλοσυνᾶς ἰατρὸς εὖ πράττειν.

Ὁ περιβόητος καὶ μεγαλοπρεπέστατος ἐκεῖνος τῶν Περσῶν βασιλεὺς Ἀρταξέρξης, οὐχ ἦτιον οἰόμενος βασιλικὸν καὶ φιλόανθρωπον εἶναι τοῦ μεγάλα διδόναι καὶ μικρὰ λαμβάνειν εὐμενῶς καὶ προθυμῶς, ἐπεὶπερ ἐλαύνοντος αὐτοῦ καθ' ὁδὸν αὐτουργὸς ἄνθρωπος καὶ ἰδιώτης, οὐδὲν ἔχων ἕτερον ἐκ τοῦ ποταμοῦ ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις ὕδωρ ὑπολα | μβῶν προσήνεγκεν, αὐτὸς ἠδέως ἐδέξατο καὶ ἐμειδεῖα τῇ προθυμῷα τοῦ διδόντος οὐ τῇ χρεῖα τοῦ διδομένου. Τοιαύτην δέ τινα γνώμην καὶ γὰρ ὁ μηδενὸς ἄξιος ἐσχηκώς, ἠξίωσα δῶρον ὑπομνηματικὸν καὶ ξένιον τοῦτο τὸ σχέδος προσφέρειν τῷ μεγέθει τῆς ὑμετέρας βασιλείας, ἱκετεύω δέ σε εἰς ὑπερβολὴν τὴν ἡμετέραν προθυμίαν δέχεσθαι τῆς τοῦ Πληνίου γνώμης οὐκ ἀμνημονοῦντα τῆς γραφῆς λιτανευούσης, ὅταν κοινὰς ἀπαρχὰς προσήνεγκαν πάντες καὶ αὐτῆς προθυμῶς μικρὰν τινα θυσίαν τοῖς θεοῖς ὑπεκ | δοῦναι βουλομένης ἔλεγεν : λαμβάνεται θεοὶ τὴν γνώμην καὶ προθυμίαν τῆς φερούσης εὐλαβουμένης ἢ τὴν τιμὴν τῆς χαριζομένης προσφωρᾶς. Τὸ φιλόανθρωπον οὐκοῦν τῆς ἡμετέρας βασιλείας γνούς, τοσοῦτο τόλμης προήχθη, ὡς ἀνθαιρέτως τόδε τὸ διαπόνημα μεθ' ἡδονῆς σοὶ παρέχειν ἠξίωσα, δαιμονιώτατε ἀπάντων, καίπερ τῷ προσφιλεῖ τῆς ψυχῆς οὐκ ἄξιον, ἀλλ' ὅμως τῇ ἡμετέρῃ προθυμῷα κεχαρισμένως. Φιλεῖ γὰρ τοὺς δεσπότας σεβασμιωτάτους τὰ καταθύμια τῶν μικρῶν ἐπιτηδεύειν καὶ διὰ σπουδῆς ἔχειν πρὸς τοὺς ὑπ' ἀρετῆς ὄντας φιλοτιμεῖσθαι τούτους χαριζομένους προσφιλεστάτως καὶ ἄμωσγε πως τὴν ὑμετέραν βασιλείαν πεφίλαιμε τὰ γὰρ ἡμέτερα ἐπιτηδεύματα εἰς τὸν ἐπιόντα χρόνον κρείττονα ἔξειν τὸν τρόπον τῇ ὑμετέρῃ βοηθείᾳ καὶ οὐχ ἀποτεύξομαι τοῦ σκοποῦ· βούλομαι γὰρ μᾶλλον ἐνασμενίζειν πρὸς τὸ ὑμέτερον ἐπιτήδευμα ἢ βιώῃ. Οὐ γὰρ ἐστ' ὅπως ἀρέσκουσι οἱ στρατιῶται τῷ στρατηγῷ, μὴ αὐτοὶ ἀρεσκόμενοι τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτοῦ.

Δὲν νομίζω ὅτι χρειάζεται νὰ γίνῃ ἰδιαιτέρα μνεῖα τῶν γλωσσικῶν καὶ ἄλλων ἀδεξιοτήτων τοῦ Ἀντωνίου Καλοσυνᾶ εἰς τὰς ὡς ἀνωτέρω ἐκδιδομένας ἐπιστολάς του. Ἡ ἀγαθὴ πλευρὰ τῆς περιπτώσεώς του εἶναι περισσότερο ἀξιοσημεῖωτος : μολονότι ἰατρὸς τὸ ἐπάγγελμα καὶ συνεπῶς ὄχι εἰδικῶς κατηρτισμένος διὰ κωδικογραφικὰς ἐργασίας, ἐν μέσῳ οἰκονομικῶν δυσχερειῶν καὶ ὑπὸ ξένους οὐρανοὺς προσπαθεῖ νὰ ἀνταποκριθῇ μὲ τὰς μικρὰς δυνάμεις του εἰς τὴν δίψαν τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου τοῦ Β', νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν βυζαντινὴν γραμματείαν. Ὁ ὄγκος τῆς ἐργασίας του εἶναι ἀξιοσέβα-

στος, ειδικῶς δὲ ὁ κῶδιξ τῆς «Βιβλιοθήκης» τοῦ Φωτίου ἀποτελεῖ καὶ ποιοτικῶς ἐπιτυχίαν¹². Ἐχρειάζετο πίστις εἰς τὸν ἀνθρωπισμὸν διὰ νὰ γίνουν ὅλαι αἱ ἐργασίαι αὐταί· τοῦτο δὲ τελικῶς, ἀνεξαρτήτως τῶν ἐλλείψεων του, εἶναι πὺν πρέπει νὰ βαρύνῃ εἰς τὴν κρίσιν μας. Ἡ ἰσπανικὴ Ἀναγέννησις τοῦ 16. αἰῶνος κατὰ ἓνα τμῆμά της, καὶ δὴ σημαντικόν, ὀφείλεται εἰς τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἐργασθέντας Κρητάς, ἀπὸ τοῦ Θεοτοκοπούλου, τοῦ Τουρριανοῦ καὶ τοῦ Καλοσυνᾶ, μέχρι τοῦ ἀγνώστου ἄλλως ἐκείνου διδασκάλου εἰς Τολέδο, τὸν ὁποῖον ὁ Diego Siego ἐνθυμεῖται ὡς «*vinae vocis praeceptorem meum in schola Complutensi Demertium Ducam natione Graecum, patria Cretensem*»¹³.

Ὀλίγαι λέξεις καὶ περὶ τοῦ ὀνόματος Καλοσυνᾶ ἐν Κρήτῃ : ἱερεῖς Ἐμμανουὴλ καὶ Ἰωάννης Καλοσυνᾶ εἰς ἔγγραφον τοῦ 1299¹⁴ «*παπᾶς κῦρ Νίλων ὁ Καλοσυνᾶς ἐκ τὸν Ἁγίον Ἀντώνιον τῷ Βροντήσῃ ἐκ τὴν Κρήτην*»¹⁵ εἰς κωδικογραφικὸν σημείωμα τῶν ἐτῶν 1468/73· «*Νικόλαος Καλοσυνᾶς*» εἰς ἐπιστολὴν Πέτρου τοῦ Λαμπάρδου περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος¹⁶.

9.

ΜΙΧΑΗΛ ΑΠΟΣΤΟΛΗ, ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΙ ΕΙΣ ΚΑΛΟΤΑΡΗΝ
ΚΑΙ ΓΑΛΑΤΗΝΟΝ

Ἐκδίδω κατωτέρω, ἐπὶ τῇ βάσει φωτοτυπιῶν εἰλημμένων ἐκ τοῦ εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ κώδικος Palatinus Graecus 275, δύο ἐπικηδείους λόγους ἐκφωνηθέντας ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστόλη διὰ τοὺς Γορτυνίους Μανουὴλ τὸν Καλοτάρην καὶ Μανουὴλ τὸν Γαλατηνόν. Ὁ κῶδιξ εἶναι αὐτόγραφος, εἰς δὲ τὴν σελίδα 176^v φέρει τὸ σύνηθες βιβλιογραφικὸν σημείωμα τοῦ κωδικογράφου : «*Μιχαὴλ Ἀποστόλης βυζάντιος μετὰ τὴν τῆς αὐτοῦ πατρίδος ἄλωσιν πενία συζῶν καὶ τόδε τὸ βιβλίον ἐξέγραψεν*»¹. Ὁ Legrand, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει τὰ κείμενα αὐτὰ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀνεκδότων εἰσέτι ἔργων τοῦ

¹²⁾ M a r t i n i E., Textgeschichte der Bibliothek des Patriarchen Photios von Konstantinopel, Leipzig I, 1911, σελ. 25 καὶ 40.

¹³⁾ B a r b i e r i, «Boletin Historico» I, 1880, 54 (G r a u x, ἐνθ' ἄν. 9).

¹⁴⁾ «Κρητικά Χρονικά» 3, 1949, 278 καὶ 282.

¹⁵⁾ B e n e s h e v i c h V., Catalogus codicum manuscriptorum graecorum κτλ., Petropoli 1911, 268, κῶδιξ 482.

¹⁶⁾ «Κρητικά Χρονικά» 2, 1948, 544.

¹⁾ Bibliotheca Apostolica Vaticana, Codices Palatini graeci, Romae 1895, 150 κ.έ.